

Posudek diplomové práce

Bc. Alexandra Valerie Main

**„Heslo doby zní: rychle. Smysl doby je: proměna. Taková je metoda i cíl“
Vliv SSSR a sovětského umělce na Československou meziválečnou avantgardu**

(Ústav českých dějin FFUK 2023, vedoucí práce Mgr. Miroslav Michela, 99 str.)

Tématem posuzované práce je – jak říká její podtitul – vliv sovětského umění na českou meziválečnou avantgardu, přesněji na českou divadelní avantgardu. Jde o téma, o němž je možné říci, že je tradiční. Důvodů pro takřka trvalý zájem o českou avantgardu bylo a je hned několik. Ty vývojově umělecké shrňme do konstatování, že moderní umění, jehož byla avantgarda i nové ruské/sovětské umění součástí, tvoří dodnes východisko uměleckých snah.

Tradiční česká interpretace avantgardy byla ovšem motivována i politicky. Zdržím se u tohoto momentu. Avantgarda byla levicová a do poválečné komunistické kulturní politiky tak byla (alespoň ze ve své části) snadno začlenitelná jako předvoj „nové doby“, jejíž tvůrcem a nositelem bylo právě komunistické hnutí. Ale reálná situace takto jednoduchá nebyla. V této ideologické zkratce se jedná o příznačný „přisvojovací“ přístup – konstruuje se lineární vývojová linie, v níž vybrané (a také leckdy účelově vyměňované) události a jevy minulosti slouží jako legitimizace vlastních (často také jenom momentálních) pozic a nároků.

Avantgarda ovšem nebyla pouze „komunistická“, třebaž byla jejímu programu blízká. Mezi avantgardisty najdeme sice členy komunistické strany/komunistických stran (V. E. Mejerchold či J. Honzl), ale další – a mnozí – byli jenom jakýmsi a leckdy i kritickými jejími soupeřícími (J. Werich a J. Voskovec). Pro pochopení kulturní situace 20. a 30. let je dobré si připomenout osudy mnohých jejích představitelů v následujícím alespoň dvacetiletí, např. osudy V. E. Mejercholda za stalinských čistek, v Československu osudy J. Frejky, S. Machova, K. Biebla či J. Teigehe, obecněji na boj proti „formalismu“, atp.

A tak se otevírá otázka po hlubších příčinách vzniku nových forem umění a nových jeho směrů a programů v prvních desetiletích 20. století (např. kubismus, futurismus, poetismus, dada, surrealismus, funkcionalismus atd...) a jejich takřka obecného příklonu k levici. Jistěže tu byl velký sociální a kulturní šok Velké války, i když zprvu tu najdeme okouzlení válkou, tj. podlehnutí síle techniky a politické moci či vizuální (estetické) podobě války (viz německý expresionismus či G. Apollinaire), ale nebyl to jediný, a hlavně ani samostatný podnět. Spíše jenom vyhrotil a do popředí postavil sociální, politické a kulturní problémy objevující se již od poslední čtvrtiny 19. století; porovnání s touto „belle époque“ vytvářelo pak ostrý kontrast, a to přesto, že mezi nimi samozřejmě existovala i kontinuita, zejména v oblasti umění se projevující právě svojí vyhrcošenou opozičností k němu (viz disertační práce Zuzany Šebelové *Italský literární futurismus mezi avantgardou a tradicí*. Brno, 2009. 154 s.). Tady svoji roli sehrávala nepřehlédnutelná scientizace a technizace moderní společnosti, okouzlení vědeckými objevy a technickými vynálezy (vymoženostmi), nabízející dosud netušené možnosti dalšího rozvoje

společnosti, ale vyzývající záhy také k obezřetnosti před možným zneužitím tohoto pokroku (za všechny možné příklady připomeňme alespoň Čapkovu drama R.U. R.).

Takřka naplno se tato dobová situace projevuje ve zrodu a vnitřním vývoji italského futurismu a jeho evropského vlivu, i když leckdy provázenému kritickým přijímáním (Rusko či právě i české prostředí), a to přesto, že italský futurismus chtěl všechny druhy umění programově sjednocovat (viz Panoráma futurismu in Světová literatura XIV/1969, č. 5-6, s. 150-187). A. Main si futurismu a jeho postavení v dobové kultuře všimá, ale zdá se mi, že jeho vliv přece jenom poněkud podceňuje, a to zejména na ruskou/sovětskou kulturu (viz <https://cs.wikiital.com/wiki/Futurismo>). Má jistě pravdu v tom, že v českém prostředí se futurismus neprojevil tak silně, jako třeba právě v sovětském, kde budování nové společnosti vyžadovalo i nové (revoluční) umění, i když: Asi prvním propagátorem futurismu u nás byl již těsně před Velkou válkou S. K. Neumann svým fejetonem pro Lidové noviny, vlastně manifestem Otevřená okna a u nějž futuristické motivy najdeme i ve sbírce Nové zpěvy (1918), dále lze připomenout jméno Františka Fialy-Ference Futuristy či původní název sbírky J. Seiferta Svatební cesta, který zněl Na vlnách TFS z roku 1925 („anténový stožár radiografického aparátu je krásnější než Diskobolos nebo Apollón Belvederský či Venuše Miloská“, napsal Karel Schulz), a nakonec zřejmě i název W+V divadla jako divadla „osvobozeného“ vliv futurismu tak či onak odrážejí či jsou k němu vztažitelné. Svým poukazem staví otázku, z jakých důvodů k onomu jenom pouhému dotknutí českého prostředí futurismem došlo. Zřejmě se na tomto stavu podílel rychlý vývoj kulturní situace ve dvacátých letech, jehož průvodním znakem byl rychlý názorový „rozptyl“ původních avantgardistů, který sahal od levice (opět např. J. Honzl) až po katolictví (K. Schulz) s jejich přihlášením se či zařazováním do nově se formujících jednotlivých uměleckých škol, směrů či hnutí. Zajímavé na věci je i to, že z původně revolučních stanovisek jak futurismu, tak i nového ruského umění se během času stalo prorežimní a namnoze „akademické“ umění, jež mělo být bezprostředně srozumitelné a hlavně služebné. Tomuto úkolu byly obětovány jak nové formy umění, tak i lidské osudy.

Dynamika kulturního vývoje meziválečné doby byla tak jak rychlá – název diplomové práce *Heslo doby zní: rychle. Smysl doby je: proměna. Taková je metoda i cíl* – je tedy zvolen více jak příhodně, tak ale i vnitřně značně rozporuplná. Ve svém celku by byla spíše tématem pro objemnou vědeckou monografii; divadelní avantgarda tuto dynamiku a rozpornost odráží i specificky rozvíjí. Například právě Osvobozené divadlo je dodnes v mnoha směrech reflexivní rovinou moderního českého divadla i divadelnictví (viz například Semafor), a to i ve své krátké poválečné etapě existence, i ve svých „nástupnických“ divadlech v padesátých letech. Z tohoto důvodu se diplomová práce věnuje i charakteristice politického vývoje v SSSR a v ČSR. Činí tak v samostatných kapitolách, tvořící jakousi „kulisu“ pro vlastní divadelní vývoj. Volím-li tu jistou scénografickou alegorii, tak dodám: kulisy mohly být bohatší a barevnější. Týká se to především kapitoly o politickém vývoji ve třicátých letech, které by navíc prospělo i její zpřehlednění větším důrazem na chronologii vývoje.

Diplomová práce má prokázat studentovu schopnost formulovat badatelský problém, jeho orientaci v dosavadním bádání, pramenné základně a literatuře k tématu. Nemusí dospět ke zcela novým poznatkům, ale má přinést samostatné, ovšem zdůvodněné, uvažování o tématu a jeho souvislostech. V předložené diplomové práci nejde o teatrologickou či umělecko-formální analýzu českého avantgardního divadla, ale o shrnutí a popis vlivu ruského/sovětského divadelnictví na něj. Autorka práce k tomu využila dostatečného tezauru informačního materiálu primární i sekundární povahy, i když pochopitelně nalezneme tu či onu mezeru nebo

opomenutí (např. uvedení Archivu ND pouze v poznámce, nikoli už v seznamu archivních pramenů). Na druhé straně je třeba ocenit využití dosud málo používaného či nepoužívaného pramenného materiálu (personální fond J. Honzla v Archivu ND a jeho rodinný archiv), který koriguje dosud převládající onen výše zmíněný „přisvojovací“ interpretační přístup k avantgardě.

Po ryze formální stránce lze konstatovat, že používaný citační úzus odpovídá běžným pravidlům, je jednotný a přehledný. Vážnějším problémem je formální stránka samotného textu. Nelze přehlédnout mnohé gramatické chyby, chyby v interpunkci či větné stavbě. Nedostatečná autorčina korektura vlastního textu úroveň diplomové práce zbytečně snižuje.

Celkové hodnocení diplomové práce *Heslo doby zní: rychle. Smysl doby je: proměna. Taková je metoda i cíl*“ *Vliv SSSR a sovětského umělce na Československou meziválečnou avantgardu* lze shrnout do konstatování, že po obsahové i koncepční stránce práce splňuje požadavky kladené na tento typ prací, zatímco po stránce formální a technické zůstává ledacos dlužna.

Diplomovou práci doporučuji k obhajobě a navrhuji její klasifikaci známkou dobrá.

prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc.

V Praze 31. srpna 2023